

Інститут української мови НАН України

Північноукраїнський діалектологічний центр
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

Житомирський історико-філологічний інститут регіональних
досліджень

ВОЛИНЬ- ЖИТОМИРЩИНА

Історико-філологічний збірник
з регіональних проблем

18

ЖИТОМИР
2009

ЗМІСТ

УДК 82.07
ББК 83.3 (4укр. – 4ж) – я5
В 67

Редактори:

Віктор Мойсієнко, доктор філологічних наук
Володимир Єршов, кандидат філологічних наук

Редакційна колегія:

Петро Білоус, доктор філологічних наук
Іван Вихованець, доктор філологічних наук
Катерина Городенська, доктор філологічних наук
Павло Гриценко, доктор філологічних наук
Василь Німчук, доктор філологічних наук
Ростислав Радишевський, доктор філологічних наук
Григорій Сивокінь, доктор філологічних наук
Елеонора Соловей, доктор філологічних наук
Микола Сулима, доктор філологічних наук

Відповідальний секретар:

Володимир Білобровець

В 67

Волинь-Житомирщина. Історико-філологічний збірник з регіональних проблем, № 18. – Житомир, В. Б. Котвицький, 2009. – 224 с.

I8BN 978-966-1663-05-2

Збірник „Волинь-Житомирщина” внесено до переліку науково-фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукового ступеня доктора й кандидата філологічних наук (Постанова Президії ВАК України від 11.10.2000 р. № 1-03/8).

Свідоцтво про державну реєстрацію: Серія KB № 12979-1863-Р від 16.07.2007 р.

Контактні адреси редакції:

Житомирський державний університет імені Івана Франка.
10031. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, корп 4, ауд 401.
Телефони: (0412) 25-42-64, (0412) 25-24-67.

KB1M 978-966-1663-05-2

© „Волинь-Житомирщина”, 2009

Літературознавство

Петро БІЛОУС

«ЛЮБОВ І ТВОРЧИСТЬ, ТУГА І ПОРИВ, ВІДВАГА І ВОГОНЬ САМОПОСВЯТИ!» (ДО 100-РІЧЧЯ О. ОЛЬЖИЧА) 5

Станіслав ПУЛЬТЕР

РОМАНТИК З ПОДВІЙНОЮ ДУШЕЮ (МІХАЛ ЧАЙКОВСЬКИЙ: НАЩАДОК УКРАЇНСЬКОГО ГЕТЬМАНСЬКОГО РОДУ – НАШ ЗЕМЛЯК)..... 24

Володимир ЄРШОВ

‘ОСОБЛИВОСТІ МЕМУАРИЗАЦІЇ ПРОСТОРУ ПРАВОБЕРЕЖНОЇ УКРАЇНИ У ТВОРЧОСТІ МІХАЛА ЧАЙКОВСЬКОГО 32

Олександр СОЛЕЦЬКИЙ

«ПАМ'ЯТЬ ЖАНРУ»: БАРОКОВІ ФОРМИ В ХУДОЖНІХ СТРУКТУРАХ ВАЛЕРІЯ ШЕВЧУКА 54

Діалектологія

Леся ХОМЧАК

НАДСЯНСЬКО-ЗАХІДНОПОЛІСЬКІ ЛЕКСИЧНІ ПАРАЛЕЛІ НА ПРИКЛАДІ РОДИННО-ОБРЯДОВОЇ ЛЕКСИКИ 65

Наталія ХІБЕБА

ВЕСІЛЬНІ АГЕНТИВИ В БОЙКІВСЬКИХ ТА ПОЛІСЬКИХ ГОВІРКАХ: ЕТНОЛІНГВІСТИЧНИЙ АСПЕКТ 75

Раїса ЗІНЧУК

СЛОВОЗМІНА ІМЕННИКА В ЗАХІДНОПОЛІСЬКІЙ ГОВІРЦІ СЕЛА СМІДИН.ІІ..... 90

Історія мови

Віктор МОЙСІЄНКО

ПРИВІЛЕЙ ЖИГИМОНТА-АВГУСТА 1560 р. НА ВОЛОДІННЯ ВИГОВОМ З ПОГЛЯДУ ЛІНГВІСТИЧНОГО 100

Ольга ТРІЛЬ

НАЗВИ НІЧНОГО СВИТИЛА В ПАМ'ЯТКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ..... 104

Наталія БАГІНЮК

ПРИСЛІВНИКИ В ТЕКСТІ СЕРЕДНЬОШРИФТОВОГО ЧЕТВЕРОСВАНГЕЛІЯ..... 113

Надія ОСТАШ

ГОСПОДАРЮВАННЯ УКРАЇНЦІВ У XVI – XVIII ст. КРИЗЬ ПРИЗМУ СЛОВА..... 118

Ольга МАКАРОВА

АКТОВІ КНИГИ ОВРУЦЬКОГО ГРОДСЬКОГО УРЯДУ ДР. ПОЛ. XVII ст. – ВАЖЛИВЕ ДЖЕРЕЛО ДЛЯ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКО-ПОЛЬСЬКИХ МОВНИХ КОНТАКТІВ..... 137

Граматика

Юлія ЮСИП-ЯКИМОВИЧ
СЛОВОТВІРНІ
ОНОМАТОПОЕТИЧНІ МОДЕЛІ
НАРОДНОЇ МОВИ ЯК ДЖЕРЕЛО
ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ ЗВУКОВИХ
ВРАЖЕНЬ В УКРАЇНСЬКІЙ
ІМПРЕСІОНІСТСЬКІЙ
ПОЕТИЦІ147

Тенознавство

**Сніжана ЧЕРНЮК,
Тетяна СУШКЕВИЧ**
«П-ЛЮ...»
БОРИСА ТЕНА 161

Історія

Володимир СТУДІНСЬКИЙ
ДРЕВЛЯНИ: МІСЦЕ І РОЛЬ В
ДАВНЬБОРУСЬКІЙ ІСТОРІЇ.....168

Етнографія

Ірина НЕСЕН
ТЕРМІНИ ОСІННЬОГО СЕЗОНУ
В НАРОДНИХ УЯВЛЕННЯХ
ЖИТОМИРСЬКОГО ПОЛІССЯ
(СЕРЕДИНА
XГХ-XXст.) 174

Портрет

Володимир ШИНКАРУК
ЗІРКА І СМЕРТЬ ЛЕОНІДА
ВЕНГЕРОВА 185

Мистецтво

Володимир ШИНКАРУК
НІНА МАТВІЄНКО. ГОЛОСОМ
ЦЄЇ ЖІНКИ СПІВАЄ Й ПЛАЧЕ
УКРАЇНА..... 199

Рецензії

Петро БШОУС
ПРОЗАЇКИ ЖИТОМИРСЬКОГО
КОЛА..... 204

Литон ЛІСОВСЬКИЙ
ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ДУХОВНОЇ
ІСТОРІЇ ВОЛИНИ 209

Галина ГРИМАШЕВИЧ
МИНУЛЕ Й СУЧАСНЕ
БОРИСПІЛЬЩИНИ КРІЗЬ
ПРИЗМУ ТЕКСТІВ.....213

Вітаємо!

Володимир ШИНКАРУК

**НІНА МАТВІЄНКО.
ГОЛОСОМ ЦІЄЇ ЖІНКИ СПІВАЄ Й ПЛАЧЕ УКРАЇНА.**

Якось, розповідаючи про себе, Ніна Матвієнко, жартувала: «Я така маленька, бо у тата й мами на мене матеріалу не вистачило»...

Жарти жартами, а в родині Митрофана Устимовича і Антоніни Ільківни Матвієнків, що мешкала в селі Неділище Ємільчинського району, було одинадцятєро дітей! Між старшим Анатолієм і молодшим Володимиром – відстань у двадцять років.

Ніна народилась 10 жовтня 1947 року і була в сім'ї п'ятою. Окрім матері, її доглядали Толя, Люся, Марія і Микола, вона ж була нянькою Василеві, Валентині, Іванові, Михайлу, Поліні та Володі. Працювати почала з чотирьох років: доглядала молодших братів і сестер, пасла худобу, одного літа навіть «наймитувала» у дядька Архипа в сусідньому хуторі Гоноріно. «Я в такій сім'ї народилась, – зізнається співачка, – що в дитинстві нічого людського не бачила. Тільки й свята, коли тато не був п'яним і вони з мамою співали... Якби мене, дитину, спитали, що ти хочеш, щоб тобі подарували, я б хотіла лиш оту хвилину радості. Ні цукерок не просила б, ні грошей, а молила б, щоб тато й мама ніколи не сварились»...

Батько мав важкий характер. Горілка витравила з його душі співчуття і ласку. Не чули діти від нього доброго слова, ніколи тепла батьківська рука не опускалась з ніжністю на дитячі голови... Життєвим оберегом для родини стала мама – Антоніна Ільківна. Її енергії, добрих слів, ніжності і теплоти вистачало на всіх. Мала вона і неабиякий співочий талант, в повній мірі успадкований дочкою. Ніна й досі впевнена: якби не обставини, якби не важка селянська доля, могла б її ненька стати великою співачкою. Як найсвітліший, найкращий

Мистецтво

спогад – спогад про спільний виступ дочки й матері під час одного із концертів в Київській філармонії. Ніну попереджали: не смій виводити матір на сцену! Ослухаєшся, можеш більше і не мріяти про сольні виступи і творчі вечори...

На допомогу прийшла природна кмітливість. Ніна вдала, ніби забула слова пісні і звернулася по допомогу до публіки, знаючи, що мама обов'язково виручить. Коли з першого ряду підвелася літня жінка і почала підспівувати знаменитій співачці, зал спочатку здивовано принишк, а потім, зрозумівши, що це – мама Ніни, вибухнув оплесками, ще і ще раз заховаючи їхній дивовижний дует...

Звичайно, в дитинстві Ніна Матвієнко й не мріяла про кар'єру співачки. Сказати, що родина жила бідно, значить нічого не сказати. Щоб хоч якось полегшити собі життя, батьки вирішили віддати когось із дітей до інтернату. Вибір спинився на Ніні. Одинадцятилітня дівчинка мала веселий характер, легко сходилась з людьми. Мама вважала, що їй легше буде перенести розлуку з рідною домівкою.

Школа-інтернат в селищі Потіївка Радомишльського району – ще одна важка сторінка її біографії. Це була перевірка сили її характеру і волі, любові до життя і до людей. Один із вихователів карав її за найменшу провину, годинами тримав у кутку на колінах, загадував виконувати найважчу роботу... Ламав горду душу. Не зламав, на щастя...

Ніна стійко перенесла важкі випробування, не зневірилась, не загубила світлих почуттів і віри в себе. Мабуть, це трапилось ще й тому, що були в інтернаті й інші педагоги. Одна з улюблених викладачок Людмила Іванівна порадила Ніні професійно зайнятись співом і спробувати себе у якомусь відомому мистецькому колективі. Дівчина не одразу скористалася порадою вчительки. Закінчивши інтернат, вона спочатку влаштувалася помічницею кранівника на одному із заводів Коростеня. Там вперше почула вдячні слова про свій спів і нарешті кинула сміливий виклик долі.

Почула, що в Житомирі набирають дівчат до участі в естрадному вокальному ансамблі, приїхала на проби до обласного центру. В Житомирській філармонії дійсно мріяли про створення жіночого вокального гурту. Але Ніна Матвієнко – природжена солістка, її неповторний голос, що має дивовижну силу і політ, близька до автентичної манера виконання ніяк не в'язалися з

колективним естрадним співом... Ніні ввічливо відмовили. А проби вдало пройшла інша легендарна українська співачка – Раїса Кириченко. Заради справедливості відзначимо, що і Раїса Панасівна, і Ніна Митрофанівна рідко коли згадували про цей фрагмент таких різних своїх творчих доль.

Невдача в Житомирі не спинила Ніну. Бажання співати було таким сильним, що в 1966 році вона все кинула і поїхала до Києва в студію українського хору імені Г.Верьовки. Там її талант було помічено, і оцінено.

Особливі слова подяки Ніна Матвієнко завжди адресує своєму викладачеві з вокалу Юлії Кроткевич і, звичайно, художньому керівникові хору Анатолію Авдієвському. Про нього вона якось написала: «Не чоловік – Церква»...

В Державному заслуженому українському народному академічному хорі імені Г.Верьовки відбулося її професійне становлення, поступове і яскраве сходження до вершин творчої майстерності і слави. Працюючи там в якості солістки, Ніна Матвієнко перемогла на Всеукраїнському конкурсі «Молоді голоси» (1978), Всесоюзному телевізійному конкурсі «3 пісню по життю» (1979), Всесвітньому конкурсі фольклорних пісень в Братиславі (1979), XII Всесвітньому фестивалі молоді і студентів у Москві (1985). В 1979 році вона стала заслуженою, а в 1985 році – народною артисткою України. В 1988 році їй була присуджена Національна премія імені Тараса Шевченка, а 2006 році – найпочесніше звання нашої держави – Герой України.

За цим усім стоїть щоденна, важка і наполеглива праця. Тисячі концертів, зустрічей, творчих вечорів, записів на радіо і телебаченні, гастролі по Україні, країнах Європи, Північної і Південної Америки. Її майстерності аплодували в Мексиці, США, Канаді, Чехії, Польщі, Угорщині, Фінляндії, Кореї, Франції...

Голосом Ніни Матвієнко співає й плаче Україна, але, окрім яскравого співочого таланту, вона має талант драматичної актриси. Її вміння перевтілюватись вражає. Не випадково режисери із задоволенням запрошують її до зйомок художніх і хронікально-документальних фільмів. Список кінематографічних робіт Ніни Матвієнко чималий. Вона грала в художніх картинах «Солом'яні дзвони», «Пропала грамота», «Золоте весілля»; знімалась в документальних фільмах «Кларнети ніжності», «Політ стріли», «Цвіт папороті», «Ой, глибокий колодязю», «Тризна», «Хор

народний», «Дівочі мрії», «Ой, гаю мій, гаю», «Весняні варіації», «Ти, моя пісню»; брала участь у телевізійних виставах «Маруся Чурай», «Катерина Білокур», «Розлилися води на чотири броди». В її творчому доробку також участь в радіоспектаклях «Лісова пісня», «Князь Святослав», «Сватання на Гончарівці».

В 1997 році Ніна Матвієнко разом із японським танцівником Тадаші Ендо та режисером Сергієм Проскурнею створила музичну виставу «Під сонцем», яка стала справжньою подією в культурно-мистецькому житті нашої держави.

Мало хто знає про ще одну дивовижну грань творчого обдарування Ніни Матвієнко – її закоханість в літературу, в українське слово. В 1975 році вона заочно закінчила філологічний факультет Київського університету імені Тараса Шевченка і активно займається літературною творчістю. Ще в радянські часи Ніна Матвієнко написала історію народного хору імені Г.Верьовки, надрукувала кілька власних віршів, оповідань і есеїв. Її твори періодично з'являються на сторінках таких часописів, як «Україна», «Дзвін», «Жіночий Світ» та інших. Вершинним літературним надбанням співачки стала її біографічна книга «Ой виорю нивку широкою», яка вийшла в 2003 році у видавництві Українського центру народної культури «Музей Івана Гончара». Зі сторінок книги Ніна Матвієнко постає перед читачем не лише літератором, співачкою і актрисою, не лише етнографом, збирачем музично-поетичних перлин українського народу, а й мудрою жінкою, турботливою господинею, люблячою мамою, для якої найголовніше в житті – щастя її дітей. А дітей у Ніни троє: два сини і дочка.

В 1971 році вона одружилася з молодим художником Петром Гончарем – сином відомого українського фольклориста і етнографа, збирача старожитностей і українського вжиткового мистецтва Івана Гончара. В 1972 році народився Іванко, за ним Андрійко, а потім Антоніна. Сини пішли шляхом батька. Обидва вони – художники. Художники талановиті, з власним мистецьким почерком і світобаченням. Антоніну все частіше можна зустріти на великих сценах. Вона продовжує справу матері. На ювілейних концертах, присвячених 60 – літтю Ніни Матвієнко, Антоніна співала разом з Ніною. І як було тут знову не згадати далекий концерт у Київській філармонії, коли, поєднавшись, голос мами і доньки також подарували слухачам високу насолоду і натхнення...

Сьогодні поруч з Ніною часто можна побачити онуку Уляну. Знаменита бабуся обдаровує її увагою, турботою і ніжністю, яких в дитинстві так не вистачало їй самій і які не сповна вона могла віддати власним дітям. Адже часті гастролі, тривалі творчі поїздки крали в неї можливість найдорожчого в світі спілкування.

Болить її серце, переживає за дітей, онуків, родичів... Турбується, як там старший, як Іван? В 2005 році, досягнувши віку Христа, син зробив несподіваний крок, він вирішив піти в ченці і здійснив постриг. Ніна прийняла його вибір, хоча й досі не вважає рішення сина абсолютно правильним. Але якщо діти почувають себе щасливими, то батьки стають щасливішими вдвічі...

Життєві і творчі шляхи не так часто повертали Ніну Матвієнко на свою малу Батьківщину. В Житомирі вона виступала під час річниці створення ансамблю національного обряду «Родослав», на церемонії вручення відзнаки «Срібна вежа», на вечорі, присвяченому 80-літтю Олеся Бердника... Перший (і єдиний) великий сольний концерт Ніни Матвієнко і камерного оркестру «Київська камерата» в столиці Полісся відбувся лише в 1994 році. Щоправда, в 2006 році її запросили на святкування Дня міста Житомира. Виступ мав відбутися в літньому театрі, розташованому в парку культури і відпочинку, в той самий момент, коли на Майдані Згоди розпочинався гала-концерт зірок естради України і ближнього зарубіжжя...

Ніна приїхала до Житомира разом із народним артистом України Павлом Дворським. Як це іноді трапляється в українському шоу-бізнесі, організатори «забули» прорекламувати концерт Матвієнко і Дворського. У призначений час в «Мушлі» (в Житомирі говорять – «Ракушка»), яка вміщає дві тисячі осіб, зібрався десяток глядачів. Серед них, на щастя, випадково була кума Ніни Матвієнко Людмила Шинкарук. Вона стала вмовляти співачку під'їхати до великої сцени на Майдан Згоди. Після деяких вагань і роздумів Ніна погодилась, і тисячі житомир'ян мали чудову можливість чути і бачити блискучий виступ своєї землячки, яку з повним правом називають співочим символом України...

Біблійна істина говорить, що на батьківщині немає власних пророків. Неправда. Вони є! Нам потрібно лише вміти слухати і розуміти їхні голоси. Адже цими голосами співає і плаче Україна...